

BESTANDSPLAN HARDANGERVIDDA 2023 – 2025

1.0 Innledning

Villreinetvalet har utarbeidet bestandsplan for perioden 2023 – 2025. Håndtering av cwd er vektlagt i bestandsplanen. Bestandsmål er utarbeidet etter prosess med rettighetshavere / fjellstyrer og hva er flertall synes å ønske. Bestandsmål for voksen bukk er ytterligere strammet inn etter ønske fra villreinemnda og avslag på opprinnelig forslag til bestandsplan.

Villreinetvalet foreslår følgende bestandsmål for Hardangervidda villreinområde i 3-års perioden 2023 – 2025:

- ***hovedmålet for bestanden er en årlig tilvekst på 1.500 kalv, innenfor intervallet 1.400 og 1.700 kalv. Med tilvekst menes antall kalv ved jaktstart, dvs. målt ved kalvetelling i juli.***
- **Andel voksen bukk 2,5 år og eldre i bestanden skal være mindre enn 15 % etter jakt. Gjennomsnittsalder på voksen bukk skal holdes så lavt som mulig.**

Vurdering av avskyting og virkemidler for å nå bestandsmålene må gjøres årlig i forbindelse med kvotefastsetting og etter nye bestandsvurderinger.

Konsekvensene av de foreslåtte bestandsmål og mulighet for å håndtere cwd vil avhenge av hvilket kunnskapsgrunnlag og forståelse av sykdommen som legges til grunn. Mange rettighetshavere / fjellstyrer synes å legge til grunn at sykdommen enten ikke er farlig eller til å leve med uten større problemer. Om de mener sykdommen er farlig for bestanden, dersom den sprer seg, så synes et meget stort flertall å mene at sykdommen sprer seg så sakte at en har tid før det må avgjøres hvordan cwd skal håndteres. Med denne forståelsen vil de foreslåtte bestandsmål ikke ha negative konsekvenser med tanke på de muligheter man i fremtiden har for å håndtere sykdommen, om den skal håndteres.

Med fagmyndighetenes beskrivelse av cwd kan forslaget til bestandsmål forventes å ha negative konsekvenser. Opprettholdelse av en relativ høy andel voksen bukk i bestanden og beregnet sannsynlighet for forekomst av cwd, tilsier at tre år med en begrense strategi må forventes å kunne medføre økt smittespredning. Redusert avskyting av voksne dyr vil samtidig gi vesentlig færre cwd-prøver innsamlet hvert år, noe som reduserer muligheten til å dokumentere eventuell endring i smitteforekomst. Mulighetene for at det ved planperiodens utløp er så stor smitteforekomst at cwd ikke kan forsvinne av seg selv eller utryddes uten å sannere bestanden, vurderes som stor.

Villreinetvalet sitt forslag til bestandsmål er utarbeidet ut fra de rammer utvalet vurderer å ha ifm. fastsetting av bestandsmål. Dette betyr at en har måtte vektlegge andre forhold enn kun håndtering av cwd og risikovurdering knyttet til dette. Dette i tråd med mottatte signaler.

2.0 Bestandsstatus og tidligere bestandsmål

2.1 Bestandsplan 2017 – 2021

Den siste godkjente bestandsplanen for Hardangervidda villreinområde ble vedtatt i 2017 og gjaldt frem til og med 2021. Planen hadde følgende bestandsmål:

Hovedmål: - produsere 2.000 – 2.500 kalv årlig (målt ved kalvetelling)

Delmål: - simleandelen på 40% (målt ved strukturtelling)

- bestandsstørrelse maks 12.000 før kalving.

- holde en mest mulig stabil bestandsstørrelse over tid.

Det er ikke et mål å holde bestandsstørrelse eller kalvetilvekst opp mot maks, men dette kan svinge opp mot maks.

Som følge av statlige myndigheters krav ifm. håndtering av skrantesyke ble disse bestandsmålene tilsidesatt. Først for å dokumentere eventuell smittefrihet på Hardangervidda etter funn av cwd i Nordfjella. Deretter for å håndtere cwd etter funn av cwd på en bukk på i 2020.

2.2 Bestandsstatus

I forbindelse med kvoteforslag for 2022 gjorde villreinutvalet en bestandsvurdering og konkluderte med følgende: «*Bestandsstørrelsen vurderes ut fra dette å være rundt 5.500 dyr før kalving 2022. Det vurderes også som mer sannsynlig at bestanden kan være mindre enn dette fremfor større.*»

Veterinærinstituttet har i notat 25.10.2022 beregnet cwd forekomst etter jakt 2022. De har med sin bestandsmodell beregnet bestanden til å være 5.388 dyr + kalv før jakt 2022. Dette stemmer godt med villreinutvalet sin vurdering våren 2022

Tabell 1 viser antall fotograferte dyr på kalvetellingene 2019 – 2022. Ved kalvetelling 01.07.2022 ble 30 av 30 gps-merkede dyr med posisjon på telledagen funnet og fotografert. Ved kalvetellingen 19.07.2022 ble 23 av 24 gps-merkede simler funnet fotografert. Den ene merkede simla som ikke ble funnet gikk på samme sted som når den ble fotografert 7. juli. Simla gikk i en flokk på 80 dyr, hvorav det fleste var bukk. 14 av 18 gps-merkede bukker ble funnet og fotografert. Av de fire merkede bukkene som ikke ble fotografert vet en fra fotografering 7. juli at to av dem gikk i to flokker med til sammen 9 dyr. Flokkstørrelse på de to siste bukkene er ukjent.

Tabell: Fotograferte kalv og SU ved kalvetelling og uttak av voksen simle i jakta.

År	Kalvetelling				Uttak simle jakt
	Totalt	Kalv	SU	Kalv/100su	
2019	8158	2103	4551	46	33
2020	6718	1883	4242	44	492
2021	7329	1932	4485	43	855
2022	5999	1500	3612	42	847

Etter at en fikk merkede dyr er erfaringen at kalvetellingene ofte er svært gode når det gjelder å finne det meste av fostringsdyr / kalver. Det store antall merkede dyr som fantes ved tellingene

i 2021 og 2022, sammen med det faktum at alle gps-merkede simler ble funnet, tilsier at tellingene er svært gode. Dette betyr at det må forventes at det aller meste av fostringsdyr / kalver er funnet på disse to tellingene.

Jaktuttaket i 2021 og 2022 var rett i underkant av 2.000 felte dyr begge år. I tillegg kommer all dødelighet utenom registrert jaktuttak og dette antas å være ca. 500 dyr. Dette har resultert i en bestandsreduksjon begge disse år. Uttaket av simle 1,5 år og eldre var begge år ca. 850 stk. og begge år ble det felt 250 hunnkalv. Dette betyr at uttaket av hunddyr disse to år har vært høyere enn rekruttering av simler. Antall produktive simler i bestanden er med det redusert, noe som forklarer nedgangen i kalvetilvekst fra 2021 til 2022.

I 2004 er det antatt at bestanden var i underkant av 4.500 dyr, dvs. tilnærmet samme bestandsstørrelse som i dag, men med lavere simleandel. I 2004 ble det på kalvetellingen fotografert 1.316 kalv. Etter fredning i 2004 ble det i 2005 fotografert 1.461 kalv. I de påfølgende år etter fredningen var målet å øke bestandsstørrelsen og årlig kalvetilvekst. Erfaringen var imidlertid at bestandsveksten gikk saktere enn forventet. Dette som følge av lavere årlig kalvetilvekst og høyere dødelighet, enn forventet ut fra tidligere erfaring ved større bestand. Dette er en erfaring som bør tas med ved vurdering av kalvetilvekst og dødelighet i dagens situasjon.

I mars 2023 har alle radiomerkede dyr gått samlet i noen få flokker i Eidfjord. Etter forespørsel fra villreinutvalet har SNO fotografert alle kjente flokker i dette område. Totalt 5 flokker er fotografert og en flokk er opptelt fra bakken. Bildene er opptelt av villreinutvalet. 3.303 dyr er opptelt på bildene (bildekvaliteten gjør at en må regne med at ca. 20 dyr ikke kan sees på bildene) og flokken opptelt fra bakken (langt hold) er anslått til 100 – 125 dyr. Dette tilsier at ca. 3.450 dyr er dokumentert. 20 av 21 merkede dyr er funnet og fotografert. En merket bukk har siste posisjon 28/2 så status på dette dyret er ukjent. Dette er ingen tradisjonell telling siden en ikke har gjort et systematisk søk i nødvendig geografisk område, men kun telling av kjente flokker. SNO vil i løpet av de neste ukene forsøke å se om de kan finne andre flokker / spor etter andre flokker og eventuelt dokumentere disse.

Ut fra den en i dag vet så vurderes det som svært lite sannsynlig at det kan gå 1.000 dyr, enten i en eller flere flokker uten at noen har observert disse eller sett sleper av flokkene. Kalvetellingen i 2022 med fratrukk av jaktuttak og annen avgang, tilsier også at bestandsstatus før kalving 2023 kan forventes å være under 4.000 dyr. Det anbefales nå å ta utgangspunkt i en bestandsstørrelse i overkant av 3.500 og maks 4.000 dyr. Dette medfører en forventet kalvetilvekst i 2023 på 1.100 – 1.300 kalv. Dette er vesentlig mindre enn ønsket bestandsmål på 1.400 – 1.700 kalv.

Ved strukturtelling gjennomført etter jakt 2022 ble det funnet 8,8% bukk 3,5 år og eldre og 6,4% bukk 2,5 år. Totalt 15,2% voksen bukk.

3.0 Forståelse av cwd, samt forvaltningsmessige rammer og strategier for håndtering av cwd

3.1 CWD – forståelse av sykdommen

Skrantesyke hos villrein er en sykdom der det er mye vitenskapen per i dag ikke kan svare på eller være sikker på. Det er imidlertid mye kunnskap om prionsykdommer generelt og

skrantesyke hos andre hjortevilt arter. For å kunne håndtere sykdommen må forvaltningen bruke tilgjengelig kunnskap og håndtere usikkerhet. Det er nødvendig å ta et valg om hvilken forståelse av sykdommen som skal legges til grunn for de forvaltningsmessige beslutninger som tas. Villreinutvalet har lagt til grunn fagmyndighetenes forståelse av skrantesyke.

I rapport fra dialogprosess om videre forvaltning av villreinen på Hardangervidda (NVS Rapport 34/2022), er forståelsen av skrantesyke oppsummert slik;

«Skrantesjuka er en smittsom og dødelig prionsykdom hos hjortedyr. Skrantesjuka er kjennetegnet av en lang inkubasjonstid i infiserte individer. Et vanlig forløp fra infeksjon til død er antatt å være 2-3 år (Ytrehus mfl. 2021). Under hele denne perioden skiller infiserte dyr ut prioner i kroppsvæsker, som spytt, urin og møkk, som igjen kan infisere andre individer enten gjennom direkte kontakt eller via opptak fra miljøet. Sykdomsutviklingen i en bestand skjer sakte i en tidlig fase på opptil 10-15 år, før andelen smittede individer i bestanden øker raskere.»

Miljødirektoratet og Mattilsynet oppsummerer sykdommen slik (dok. 15.11.2022):

«Skrantesjuka er en prionsykdom som gir store lidelser for dyrene. Sykdommen kan ikke behandles, det finnes ingen vaksine og den er alltid dødelig. De to tilfellene på Hardangervidda er, slik som funnene i Nordfjella, av den klassiske, smittsomme varianten. Selv om klassisk skrantesjuka i Norge ikke er klassifisert som identisk med varianten som er funnet i Nord-Amerika, er det ikke grunnlag for å anta at skrantesjuka hos villrein i Norge vil arte seg vesentlig annerledes enn den skrantesjukan som er beskrevet i den vitenskapelige litteraturen.

Skrantesjuka er en smittsom sykdom, og sykdommen vil spre seg fra dyr til dyr indirekte og direkte. Det vil være en eksponentiell vekst i antallet syke dyr, men hvor fort denne veksten vil foregå er usikkert fordi skrantesjuka utvikler seg langsomt. Et smittet dyr vil være symptomfritt i en lang periode før sykdommen viser seg klinisk, og etter en sykdomsperiode, vil dyret dø. Et smittet dyr skiller ut prioner selv om det ikke viser sykdomstegn. Utskillingen av smittestoffer bidrar til miljøsmitte og, etter hvert, til flere smittede dyr. De smittede dyrene vil etter hvert dø. Kadaver fra syke dyr utgjør også en smitekilde. Prioner er svært resistente for miljøpåvirkninger og vil fortsette å være smittefarlige i mange år. Smittepresset i miljøet vil derfor øke over tid så lenge det er smittede dyr på Hardangervidda.»

Villreinutvalet har mottatt innspill fra fjellstyrer og rettighetshavere og svært mange synes å være usikre eller uenige i hvordan kunnskapsgrunnlaget om cwd skal forstås. Mange gir uttrykk for at de antar at cwd er ufarlig for bestanden enten den har vært her i kort eller lang tid. Det er med det en grunnleggende og avgjørende forskjell i myndighetenes utgangspunkt for hva cwd er og hva mange rettighetshavere / fjellstyrer legger til grunn. Dette vil ha avgjørende betydning for hvordan cwd skal eller ønskes håndtert. Villreinutvalet legger myndighetenes forståelse og

beskrivelse av cwd til grunn, men vil når bestandsmål skal foreslås måtte ta hensyn til den forståelse av cwd som et flertall av rettighetshavere / fjellstyrer synes å legge til grunn.

3.2 CWD – forekomst Hardangervidda

På Hardangervidda er det per i dag påvist cwd hos en voksen bukk (2020) og en voksen simle (2022). Dette betyr at funn av cwd hos bukk i 2020 ikke var et enkelt tilfelle og at det nå er sannsynlig med smitte i både bukk- og simlesegmentet. Det er siden 2016 tatt prøver av rundt 7.000 dyr fra Hardangervidda, hvorav ca. 60% av disse har prøver av lymfatisk vev i tillegg til hjerne. Siden det er ved testing av lymfatisk vev sykdommen kan påvises tidlig i et sykdomsforløp hos dyret, betyr dette at testingen ikke har vært fullgod mht. å påvise eventuell smittede dyr.

Veterinærinstituttet har utarbeidet ulike modeller for å estimere sannsynlig gjenværende infeksjon i bestanden. I rapport datert 25.10.2022 presenteres tall fra fire ulike modeller for sannsynlig forekomst av cwd i bestanden etter jakt høsten 2022. Modellene angir at det kun er mellom 5 og 9 % sannsynlighet for at det ikke er smittede dyr i bestanden. Derimot er det estimert mellom 61 – 68 % sannsynlighet for at det er 1 – 4 smittede dyr. Sannsynlighet for 5 eller flere smittede dyr i bestanden (sannsynlig utbrudd) er 25 – 32 %. Ut fra disse beregningene er det mer sannsynlig at det er et utbrudd av cwd i bestanden, enn at det ikke er smittede dyr i bestanden. I tre av modellene er sannsynligheten for 1 – 4 smittede bukker i bestanden angitt til mellom 91 – 94 %. Den fjerde modellen angir en sannsynlighet på 57%. For simlebestanden er beregnet sannsynlighet for 1 – 4 smittede dyr mellom 54 – 63 %.

Beregningene tyder på en lav forekomst av cwd i bestanden og at en er i en relativt tidlig fase av sykdomsspredning. Tilbakemeldingene fra rettighetshavere / fjellstyrer tyder på at et lite flertall har tillit til disse beregningene. Villreinutvalet legger disse beregningene til grunn ved forvaltningsmessige vurderinger.

3.3 Definisjon CWD-utbrudd

Etter oppdagelse av cwd hos villrein i Nordfjella sone 1 besluttet myndighetene å forsøke å utrydde sykdommen. Nedskyting av hele villreinbestanden ble vurdert å være eneste mulighet for å fjerne sykdommen fra villreinområdet. Etter funn av cwd på Hardangervidda var det klart at cwd ikke kun fantes i Nordfjella og det er per i dag langt fra sikkert at det ikke kan forekomme i andre villreinområder. Myndighetene har derfor til nå valgt å ikke utrydde cwd gjennom sanering av villreinbestanden på Hardangervidda. Fra å ha et mål om å utrydde cwd er nå målet todelt; «begrense og om mulig utrydde cwd». Forvaltningen og villreinutvalet har med dette lett etter måter å kunne utrydde cwd uten å måtte utrydde bestanden.

Ved svært lave nivåer på smitteforekomst i bestanden er det en teoretisk mulighet for at smitte kan forsvinne av seg selv eller at alle smittede dyr tas ut ved jakt. Spesielt om smitte kun finnes i bukksegmentet. Dette bl.a. siden villreinbestanden er en relativt «lukket bestand».

Gjennom simuleringer med «beste kunnskap om CWD», kan man sannsynliggjøre hvordan antall CWD smittede dyr i en bestand utvikler seg over flere år – etter et at infisert individ

kommer inn. Man legger da inn 1) *variasjon* i overlevelse og 2) *variasjon* i sannsynlighet for å smitte videre (bl.a. kontakt med andre dyr). Så kjører man samme modell mange ganger, men med ulike verdier i hver «kjøring» for å gjenspeile variasjonen i hva som kan skje med hvert infisert individ.

Slike (teoretiske) simuleringer viser: Så lenge det er under ca. 5 infiserte dyr, er det en viss sjans for at tilfeldigheter gjør at alle de infiserte dyrene dør før de har rukket å smitte andre dyr. Når det er et nivå med mer enn ca. 5 infiserte dyr, øker andelen smittede dyr i alle «kjøringer». Dette betyr at man får «et utbrudd» av CWD. Ved denne forekomsten er det svært lite sannsynlig at cwd kan utryddes fra bestanden uten å ta ut hele bestanden. Dette ble bl.a. lagt til grunn for de anbefalinger som ble gitt i dialogprosessen presentert i NVS Rapport 34/2022 om videre forvaltning og håndtering av cwd.

Vitenskapskomiteen for mat og miljø skriver i rapport 2021:01 følgende om tidsperspektivet og muligheten for å utrydde cwd uten å sannere bestanden;

«Det er lite sannsynlig at sykdommen lar seg utrydde ved bruk av sterke, begrensende tiltak gjennom at man tilfeldig klarer å fjerne alle infiserte dyr, dvs. uten å utrydde bestanden fullstendig. Denne marginale muligheten finnes bare når prevalensen er svært lav og tiltakene iverksettes tidlig.» (prevalens = forekomst)

De tilbakemeldingene villreinutvalet har fått fra rettighetshavere / fjellstyrer viser at svært få har tillit til disse beregningene og definisjonen av «utbrudd». Dette gjør at forståelsen av handlingsrommet for å kunne utrydde cwd, uten å sannere bestanden, er vesentlig forskjellig når det gjelder tidsperspektivet. Flertallet mener det er behov for mer kunnskap *før* det avgjøres om cwd skal forsøkes utryddet og *før* en avgjør hvordan sykdommen skal håndteres. Dette er motsatt av anbefalingene i VKM og fagmyndighetenes utgangspunkt, der det anbefales kraftige tiltak så raskt som mulig, da dette vurderes å ha størst effekt mht. å kunne utrydde (samt begrense) cwd.

Villreinutvalet legger modelleringene til grunn for forståelsen av «utbrudd», og dermed VKM sin vurdering av handlingsrommet. Ved anbefaling om bestandsmål vil villreinutvalet måtte ta hensyn til at et flertall av rettighetshaver / fjellstyrer har et annet syn mht. handlingsrommet.

3.4 CWD - prosesser og anbefalinger 2020 - 2022

Etter påvisning av cwd på Hardangervidda i 2020 ble det nedsatt en arbeidsgruppe bestående av Mattilsynet, Miljødirektoratet, NINA, Veterinærinstituttet, Villreinnemnda og Villreinutvalet. Gruppas mandat var å levere forslag for å øke jaktuttaket i 2021. Villreinutvalet ønsket en diskusjon omkring bestandsmål for om mulig komme frem til felles bestandsmål, der håndtering av cwd var innarbeidet. Dette for å kunne forankre tiltak til konkrete bestandsmål. Myndighetene ønsket ikke en diskusjon om bestandsmål, men ønsket kun å drøfte tiltak for å felle mest mulig dyr. Dette da de mente tiltak på kort sikt uansett ville være de samme uavhengig av bestandsmål. Gruppen la derfor kun frem forslag til mulige tiltak for å felle mest mulig dyr / bukk i jakta 2021.

Mattilsynet og Miljødirektoratet oversendte 28.04.2021 sin anbefaling til departementene om håndtering av cwd i Norge. De anbefalte en «**strategi om å begrense smitte med mål om å utrydde klassisk skrantesyke**». Det var enighet om at effekten av tiltak vil være størst om de iverksettes raskt. Reduksjon av antall voksen bukk ble fremhevet som det viktigste tiltaket, kombinert med en generell bestandsreduksjon. De to direktoratene formulerte seg ulikt med hensyn til bestandsmål;

Mattilsynet:

- *vesentlig å få antall bukk 3,5 år og eldre ned mot et minimum i 2021.*
- *bestanden reduseres til et genetisk levedyktig nivå i løpet av 2 – 3 år.*

Miljødirektoratet:

- *andel voksen bukk 3,5 år og eldre reduseres ned mot 0-3% i 2021.*
- *viktig å opprettholde ordinær jakt for å forvalte bestanden også i en bekjempingssituasjon, selv ved lav bestandsstørrelse.*

Ingen av direktoratene tallfestet mål for bestandsstørrelse eller tilvekst i bestanden.

Villreinutvalet vedtok 23.04.2021 i kvoteforslag for 2021 å ta utgangspunkt i følgende bestandsmål:

«Villreinutvalet legger per i dag til grunn for videre bestandsforvaltning at det skal opprettholdes en kalveproduksjon på minst 1.500 kalv. Dette vil opprettholde muligheten for jakt som forvaltningsverktøy i en periode med kunnskapsoppbygging. Villreinutvalet aksepterer og støtter myndighetenes ønske om raskest mulig redusere andel bukk 3,5 år og eldre ned mot 0 – 3% av bestanden etter jakt. Dette for å ta ut eventuelt cwd-smittede individer og «avklare» forekomst av cwd i bukkesegmentet.»

Villreinutvalet og villreinnemnda sendte 10.05.2021 et felles brev til departementene der det ble presisert at utval og nemnd ikke støttet Mattilsynets forslag (28.04.2021) om å redusere bestanden til «genetisk levedyktig nivå». Det ble gitt støtte til Miljødirektoratets anbefaling.

Regjeringen kom i pressemelding 24.06.2021 med en avklaring om tiltak ifm. jakta 2021 for å bekjempe skrantesyke på Hardangervidda. De skriver der følgende;

*«Mattilsynet og Miljødirektoratet leverte i april i år sine faglige anbefalinger om håndtering av klassisk skrantesyke på Hardangervidda. Regjeringen har valgt å følge disse faglige anbefalingene. **Det overordnede målet er å begrense smitte og om mulig utrydde klassisk skrantesyke.**»*

Regjeringen skriver at de følger anbefalingene fra direktoratene (28.04.2021), samtidig som de utformer et annet mål. Mens direktoratene anbefaler en «**strategi om å begrense smitte med mål om å utrydde klassisk skrantesyke**» (målet er å utrydde), så skriver Regjeringen at «**målet er å begrense smitte og om mulig utrydde klassisk skrantesyke.**» Dette er et to-delt mål. Om endringen av målformulering er et bevist valg eller en tilfeldighet i formulering av

pressemelding vites ikke, da det fra Regjeringen / departementene ikke har kommet noen utdyping av dette.

Klima- og miljødepartementet og Landbruks- og matdepartementet kom i felles brev datert 13.09.2021 med følgende mål for jakta 2021:

«Andelen bukker 3,5 år og eldre må reduseres ned mot et minimum i 2021, dvs. tilnærmet lik null. Mål for felling av simler er 1000 – 1500 dyr».

I samme brev stadfestes det at faglige anbefalinger fra Miljødirektoratet og Mattilsynet i brev datert 28.04.2021 legges til grunn. Direktoratene gis følgende oppdrag:

«Vi ber om at Mattilsynet og Miljødirektoratet gjøre en helhetlig faglig vurdering av videre forvaltning av Hardangervidda stammen. Det bes om at Mattilsynet og Miljødirektoratet på egnet måte involverer lokale i vurderingene. Miljødirektoratet og Mattilsynet bes om å så snart som mulig komme tilbake til departementene med dato for når denne vurderingen kan foreligge.»

Direktoratene følger opp dette i brev datert 19.10.2021 der lokal forvaltning oppfordres til å komme med innspill til hvordan villreinbestanden på Hardangervidda kan forvaltes på kort og lang sikt, for å prøve å oppnå målet om å begrense og om mulig utrydde skrantesyke.

I et felles brev til direktoratene, datert 31.10.2021 ga nemnd og utval uttrykk for følgende:

«Før det iverksettes nye ekstraordinære tiltak som innebærer uttak av villrein, må det fastsettes bestandsmål for de kommende år, med forutsetning om ingen nye positive prøver. Det må også lages scenarioer for eventuelle nye funn av skrantesyke. Vi mener at stammen bør forvaltes med mål om årlig tilvekst på 1.500 kalver. Dette innebærer en stamme på minimum 4.500 dyr, med lav andel bukk. På den måten kan man opprettholde jakt som forvaltningsverktøy i håndtering av cwd og villreinen som høstbar ressurs. En vil samtidig få et relativt stort uttak av årlige cwd-prøver for å etterprøve om smittebekjempelsen virker og som grunnlag for å bygge opp nødvendig kunnskap.»

«Vi mener at villreinstammen nå må gis ro kommende vinter, mens myndigheter og forskere innhenter nødvendig kunnskap om hvilke grep som skal gjøres videre. Basert på reduksjon av bestand og bukk til nå, uten flere funn av skrantesyke, har vi tid til å avvente videre uttak til neste jakt sesong. Det er ikke gitt en tilstrekkelig faglig begrunnelse for ekstraordinært uttak av dyr utenom ordinær jakt. Konfliktnivået ved et slikt uttak er forventet å bli svært høyt, noe som kan skade videre oppslutning om tiltak for bekjempelse og overvåking av skrantesyke. Dette naturligvis under forutsetning av at det ikke kommer nye positive prøver i mellomtiden.»

Miljødirektoratet og Mattilsynet svarte på departementenes oppdrag ved notat av 23.11.2021. De anbefaler at målet om «å begrense, og om mulig, utrydde klassisk skrantesyke videreføres»

(dette er Regjeringens to-delte mål – ikke likt anbefalt mål fra direktoratene av 28.04.2021). Videre skriver direktoratene at det er «sentralt å beholde jakt som den viktigste uttaksformen i det langsiktige arbeidet med bekjempelse av skrantesyke og kunnskap om sykdomsforekomst». Det vises til VKM der nedskyting av bukk beskrives som det eneste tiltaket hvor vi gjennom jakt kan ha mulighet til å senke smitteraten, og at sjansen for å utrydde skrantesjuka er bedre jo raskere tiltaket gjennomføres. Høyt bukkeuttak beskrives også som et egnet tiltak for å begrense forekomsten på lenger sikt. Når det gjelder videre forvaltning av villreinbestanden ønsker direktoratene å gjennomføre en dialogprosess med en bredt sammensatt arbeidsgruppe, som grunnlag for å gi en anbefaling om videre bestandsforvaltning og håndtering av skrantesyke på Hardangervidda.

Miljødirektoratet og Mattilsynet inviterte den 13.12.2021 lokal forvaltning og andre aktører til deltakelse i en dialogprosess for å komme frem til konkrete anbefalinger for videre forvaltning av villreinbestanden og håndtering av cwd på Hardangervidda. Det ble etablert en arbeidsgruppe som ble gitt følgende mandat;

Grappa skal konkretisere langsiktige tiltak for å nå målet om å begrense, og om mulig utrydde, klassisk skrantesjuka på Hardangervidda:

- konkretisere årlige mål for bestandsstørrelse og -sammensetning i minimum 3 år framover.
- foreslå tiltak for å sikre at målene for bestandsstørrelse og -sammensetning nås hvert år.
- foreslå overvåking av bestanden, herunder GPS-merking og tellinger, gjerne for kommende treårsperiode
- konkretisere hvordan vi kan få en lokal forankring, herunder kommunikasjon.

Et flertall i gruppa anbefalte følgende bestandsmål i den kommende treårsperioden:

- kalvetilvekst på 1.500 kalv (intervall 1400-1700)
- bukkeandel B2,5+ lengst mulig ned mot 0 %

Mindretallet ønsket en vesentlig lavere bestandsstørrelse / tilvekst uten å ville tallfeste dette. Begge anbefalingen forutsatte at en ikke hadde mer enn 4 smittede dyr i bestanden. Med unntak av representanter fra villreinutval og villreinnemnd var det ingen av de involverte i dialogprosessen som ønsket å diskutere eller angi konkrete bestandsmål. Dette på tross av at dette var gruppas mandat. Anbefalingene ble presentert 19.09.2022 i NVS Rapport 34/2022.

Miljødirektoratet og Mattilsynet kom 15.11.2022 med sin anbefaling om videre forvaltning og håndtering av cwd, men tilrådingen gjaldt kun for 2023. Det ble vurdert som viktig å raskt få andel voksen bukk 2,5 år og eldre ned mot null. Med denne bakgrunn ble det anbefalt å iverksette statlig uttak av bukk utenom jakt. De ønsket ikke å angi mål for bestandsstørrelse eller tilvekst. De skriver følgende;

«Mattilsynet og Miljødirektoratet anbefaler at bestanden på Hardangervidda så langt som mulig forvaltes gjennom ordinær jakt. Bestanden bør begrenses, men samtidig ha en minimumsstørrelse og sammensetning som gjør at interessen for jakt kan beholdes. I et

større tidsperspektiv er bestanden på Hardangervidda relativt lav, og vi anbefaler nå ingen spesiell målformulering rettet mot selve bestandsstørrelsen eller kalvetilveksten.

Direktoratene anbefaler at andelen bukk 2,5 år og eldre i villreinbestanden på Hardangervidda bør være lengst mulig ned mot null. For å nå dette målet, anbefaler derfor direktoratene ekstraordinært uttak. Dette er også i tråd med flertallet i arbeidsgruppa.»

Etter at denne anbefalingen kom ut ble det en voldsom diskusjon om statlig uttak av voksen bukk. Det ble imidlertid i svært liten grad en diskusjon om kunnskapsgrunnlaget og forståelsen av denne eller mål for håndtering av cwd. Diskusjonen rundt ekstra uttak av voksen bukk, og mottatte svar villreinutvalets spørreundersøkelse blant valda, viser at det er stor forskjell i hvordan et flertall av private rettighetshavere og fjellstyrer forstår cwd og handlingsrommet, i forhold til det fagmyndighetene legger til grunn. Denne forskjellen forklarer hvorfor villreinutvalet og Hardangervidda grunneiersamskipnad sine styrer anbefalte statlig uttak av bukk, noe som ikke hadde støtte hos rettighetshavere og fjellstyrer. Regjeringen besluttet å ikke gjennomføre statlig uttak av bukk i 2023.

Villreinutvalet må ved utarbeidelse av bestandsplan legge til grunn at det ikke skal foretas uttak av dyr utenom ved jakt. Konsekvensen av dette er at de bestandsmål som anbefales må være realistisk å nå ved jakt.

4.0 Signaler fra offentlige myndigheter og villreinutvalets vurdering

4.1 Signaler fra Regjeringen

Regjeringen har kommet med to pressemeldinger (2021 og 2022) der de sier noe om hvordan cwd skal håndteres, samt gir noen signaler knyttet til bestandsforvaltningen.

Pressemelding 24.06.2021

Regjeringen opprettholder målet om å *begrense og om mulig utrydde* klassisk skrantesyke fra Hardangervidda. Det vektlegges å komme raskt i gang med tiltak og det angis følgende bestandsmål for voksen bukk;

«Det er besluttet at andelen bukk som er 3,5 år og eldre, må reduseres ned mot et minimum i 2021, dvs. tilnærmet lik null.»

Det angis ingen mål for bestandsstørrelse eller tilvekst. Kun et mål om uttak av 1.000 – 1.500 simler i jakta 2021. Dette er et virkemiddel, ikke et bestandsmål. Et slikt uttak ville imidlertid medført en reduksjon av bestanden og fremtidig kalvetilvekst.

Pressemelding 08.12.2022

Regjeringen opprettholder målet om å *begrense og om mulig utrydde* klassisk skrantesyke fra Hardangervidda. De skriver samtidig at *«skrantesyke er en svært alvorlig dyresykdom, og det er helt sentralt å få kontroll på sykdommen og om mulig utrydde den.»*

Bestandsplan Hardangervidda villreinområde 2023 – 2025, versj. 30.03.2023

De angir ikke noen bestandsmål, hverken for andel voksen bukk, tilvekst eller bestandsstørrelse. De skriver imidlertid at det må settes i verk mange tiltak samtidig for å nå målet om å begrense og om mulig utrydde cwd. Om konkrete tiltak slår de fast at det ikke er aktuelt å gjennomføre statlig uttak av voksen bukk vinteren 2023 og angir følgende;

.....

- *«Det er enighet om at uttak av bukker er sentralt for å få best mulig kontroll over sykdommen på Hardangervidda.»*
- *«For å nå dette målet, er det sentralt å beholde ordinær jakt som den viktigste uttaksformen.»*
- *«Uttak gjennom intensiv ordinær jakt er det som best sikrer en bærekraftig og langsiktig forvaltning av villreinbestanden.»*
- *«Vi vil sammen med lokal forvaltning vurdere andre tiltak (enn statlig uttak, utvalets kommentar) som reduserer andelen bukk og risikerer risikoen for smittespredning i tilknytning til jakt.»*

Hvilke tiltak Regjeringen tenker på eller hva som menes med «intensiv ordinær jakt» er per i dag ukjent for villreinutvalet. Store norske leksikon beskriver intensiv med følgende: «*Intensiv beskriver noe som foregår eller utføres med stor og konsentrert innsats. For eksempel er en intensiv treningsøkt anstrengende og energisk.*»

Hva som legges i «kontroll over sykdommen» og om dette er noe annet enn å «begrense» vites ikke. Begrepet er ikke angitt i de strategier som er beskrevet av fagmyndighetene eller VKM.

4.2 Signaler fra Villreinnemnda

Villreinnemnda har i sak 45/2022 gjort følgende vedtak der de ber villreinutvalet om å utarbeide ny bestandsplan;

«Anbefaling fra dialogprosess og felles anbefaling fra Miljødirektorat og Mattilsyn er at hovedstrategi er at villreinen fortsatt skal forvaltes ved jakt. Dialogprosess anbefalte 1500 kalv og lav bukkeandel, men MiD og MT har ikke sagt noe om stammestørrelse.

Vi trenger en oppdatert bestandsplan for villreinen på Hardangervidda som kan se ordinær felling under jakt og ekstraordinært uttak utenom jakt under ett. Planen må rulleres ved ny kunnskap om smitte eller om skrantesjuka.

Hardangervidda villreinutval bes lage en ny bestandsplan som bygger på oppdatert kunnskap og de utfordringer som en står overfor, som svært dårlig kondisjon på dyrene. Utvalet bes vurdere ekstra-ordinære tiltak for gjennomføring av jakta i 2023. Villreinutvalet bes gi tilbakemelding om eventuell manglende kunnskap for å kunne oppdatere bestandsplanen.»

Villreinnemnda sier i vedtaket ikke noe om cwd og hvordan de tenker dette skal håndteres. Det vises imidlertid til utvalgte deler av dialogprosessen og anbefalingen fra direktoratene mht.

bestandsmål, uten å angi hva som ønskes oppnådd. Villreinutvalet ønsket noen signaler fra nemnda med hensyn til rammer for håndtering av cwd i bestandsforvaltningen og det kunnskapsgrunnlag som skal ligge til grunn. Villreinutvalet ba derfor i brev datert 08.12.2022 villreinnemnda om å svar på noen spørsmål knyttet til dette. Villreinnemnda svarte på villreinutvalets henvendelse i e-post 06.01.2023. Etter villreinutvalets vurdering var ikke villreinnemndas svar fullstendig dekkende på spørsmålene mht. håndtering av cwd eller kunnskapsgrunnlaget.

Villreinnemnda avslo i sak 22-23 utvalets søknad om bestandsplan og gjorde følgende vedtak:

- 1. Villreinnemnda for Hardangerviddaområdet legger VKM-rapport 2021:01 sin forståelse av skrantesjuka (CWD) til grunn for håndtering av den svært alvorlige sykdommen*
- 2. Nemnda støtter at strategi 3 i VKM 2021:01, «begrense smitte», må legges til grunn i en situasjon med lite smitte, og at en må sette i verk en rekke tiltaksom som til sammen kan bidra til å utrydde CWD-smitte i villreinstammen på Hardangervidda.*
- 3. Nemnda mener at en må utnytte handlingsrommet som overordnede fagmyndigheter og regjering har gitt lokal villreinforvaltning om å bruke villreinjakt som viktigste forvaltnings-verktøy for å bekjempe CWD*
- 4. Nemnda slutter seg til hovedmålet om en årlig tilvekst på 1500 kalv, innenfor intervallet 1400-1700 kalv. Dette innebærer en vinterstamme på rundt 4500 dyr*
- 5. Det viktigste tiltaket for å kunne utrydde CWD gjennom jakt er å redusere voksen bukk til et minimum. Foreslått mål om at andel voksen bukk 2,5 år og eldre skal være mindre enn 20 % etter jakt er altfor lite ambisiøst. Nemnda har forståelse for villreinutvalet sin vanskelige situasjon ettersom et flertall av rettighetshaverne ikke enige i forståelse av CWD-situasjonen, men mener at føringene fra villreinnemnd og regjering er feiltolket i bestandsplanen.*
- 6: «Målet for bukkesegmentet bør være som formulert av VKM: «Andel bukk 3,5 år og eldre ned mot 0-3 %», i tillegg til at en må ha et ekstra fokus på å ta ut mest mulig av gammel bukk i bestanden.*
- 7. Det må vurderes og iverksettes ekstraordinære tiltak for å nå bestandsmålene, spesielt for å nå mål om voksen bukk. En ber om at følgende tiltak blir nærmere vurdert. Lista er ikke utfyllende:*
 - o Fellingskvote som i første rekke legger opp til uttak av voksen bukk, og om det er hensiktsmessig å gjøre om bukkekort til fri dyr eller simlekort senere i jakta.*
 - o Framskyndet jaktstart (eks. 10. eller 15. august) og framskyndet avslutning av jakta (eks. 20. eller 25. september).*

- o Premiering av å felle voksen bukk, og spesielt for felling av eldre bukk.*
- o Bruk av dyreposisjoner med eks. 2-3 dagers forsinkelse.*
- o Tilskudd til uttransport av voksen bukk, men etter strengere regler enn i 2022 (eks. krav om antall dyr eller antall kg kjøtt som transporteres) o Bruk av samjaktavtaler.*
- o Bruk av fredningssoner for å fremme villreintrekk o Eventuelle tiltak for å hindre jegerkonsentrasjoner, men samtidig vurdere åpning av grenser mot slutten av jakta.*

8. Lokal forvaltning må sammen med sentrale myndigheter legge stor vekt å nå ut med informasjon til rettighetshaverne og jegerne om viktighet av bl.a.

- o Å nå bestandsmål og å ta ut voksen bukk.*
- o At det blir tatt CWD-prøver av både hjerne og lymfeknuter av alle felte dyr eldre enn kalv o Å veie spesielt kalv, men også slakt av voksne dyr.*
- o Å levere inn kjeveprøver.*
- o Å unngå felling av GPS-merka dyr.*

9. Nemnda vil understreke betydningen av å strekke seg mot målet om voksen bukk for å ha mulighet for å utrydde CWD.

10. Nemnda forventer at diskusjon/vurderinger omkring ekstraordinært uttak av bukk vinterstid vil komme hvert år fremover. De viktigste kriteriene vil være oppdatert kunnskap om sykdommen, og selvsagt ny status for smittesituasjonen (evt. nye smittetilfelle). Det er åpenbart at også de forholdene som vi kan styre/påvirke vil være særdeles viktige. Det gjelder blant annet full oppslutning om fastsatte mål for jakt og uttak av (eldre) bukk, samt «100 % prøveinnsamling».

Nemnda kom med ytterligere presisering av vedtaket i brev datert 22.03.2023 hvor de vektlegger følgende mht. bestandsmål for voksen bukk:

«Villreinnemnda kan ikke godta et bestandsmål som sier at andel voksen bukk 2,5 år og eldre i bestanden skal være mindre enn 20 % etter jakt. Denne målsettingen følger ikke opp myndighetenes strategi om å redusere voksen bukk for å bekjempe skrantesjuka og er altfor lite ambisiøst. Villreinnemnda ber villreinutvalget om å legge til grunn et bestandsmål for bukk i samsvar med VKM 2021:01, om at andel bukk 3,5 år og eldre skal ned mot 0-3 %. I tillegg mener nemnda at en må ha et ekstra fokus på å ta ut mest mulig gammel bukk i bestanden.»

Den 29.03.2023 ble det avholdt et møte med nemnd og utval. Nemnda ga uttrykk for at om det f.eks. er 7 % bukk 3,5 år i bestanden etter jakt, så anser de dette å være i tråd med målet om B3,5 år og eldre ned mot 0-3%. Nemnda ønsket stor fokuset på uttak av de eldste bukkene og i mindre grad 2,5-årig bukk.

4.3 Statlig uttak av dyr utenom jakt.

Nemnda ber villreinutvalet om å «*se ordinær felling under jakt og ekstraordinært uttak utenom jakt under ett*».

Villreinutvalet støttet forslaget om ekstraordinært statlig uttak av bukk i 2023 for om mulig utrydde cwd, som anbefalt i dialogprosessen, men registrerer at det var stor motstand mot dette fra både nemnda og rettighetshavere / fjellstyrer. Villreinutvalet vurderer derfor at statlig uttak av dyr ligger utenfor de rammer villreinutvalet skal forholde seg til ved utarbeidelse av bestandsplan. Villreinutvalet forholder seg til at bestandsmål skal kunne nås gjennom jakt.

4.4 Villreinutvalets vurdering av kunnskapsgrunnlaget og rammene for utarbeidelse av bestandsplan

Villreinutvalet legger VKM-rapportenes beskrivelse av cwd til grunn, dvs. den samme vurdering som fagmyndighetene legger til grunn. Dvs. at cwd er en relativt nylig sykdom i villreinbestanden og at sykdommen er smittsom, dødelig og at den vil spre seg om den ikke utryddes. Utvalet forholder seg til Veterinærinstituttets beregninger mht. sannsynlig smitteforekomst og «definisjon av utbrudd». Dvs. nivå på smitte i bestanden der smitte ikke kan utryddes uten å ta ut hele bestanden. Dette tilsier at handlingsrommet når det gjelder mulighet for å utrydde cwd, uten å sannere bestanden, er kort. Spørsmålet er om denne muligheten fortsatt eksisterer etter funn av smitte både i bukk- og simlesegmentet.

Ved utarbeidelse av bestandsplan må og skal villreinutvalet utarbeide bestandsmål som har støtte hos et flertall av fjellstyrer og private rettighetshavere. Et stort flertall av fjellstyrer / rettighetshavere mener det er behov for mer kunnskap *før* det avgjøres om cwd skal forsøkes utryddet og *før* en avgjør hvordan sykdommen skal håndteres. Myndighetene har opprettholdt den todelte målsetting mht. håndtering av cwd, noe nemnda også refererer til. Ved utarbeidelse av bestandsmål vil derfor utvalet ikke ta utgangspunkt i et mål om å utrydde cwd. Dette samsvarer også med Regjeringens pressemelding av 08.12.2022 og utvalets forståelse av nemndas bestilling. Utgangspunktet for bestandsmål vil være en begrense strategi, der spredning av cwd skal begrenses i påvente av mer kunnskap. Bestandsmålene skal nås ved jakt.

5.0 Bestandsmål

5.1 Kalvetilvekst og jakt som forvaltningsverktøy

Ved fastsetting av bestandsmål for villrein er det som oftest mål for vinterbestanden som er benyttet. For Hardangervidda ble dette i 2012 endret til å ha hovedfokus på kalvetilvekst. Når målet er å ha en målrettet bestandsforvaltning der en ønsker mest mulig kontroll, vil det være mulig jaktuttak som setter begrensningene. Tidligere var det bekymringen for ukontrollert bestandsvekt og overbeiting som la føringene. Det ble derfor valgt et mål om kalvetilvekst som forvaltningen mente kunne håndteres ved jakt. Det ble også valgt å ha en relativ høy andel voksen bukk og lav andel simler for å kunne ha en relativ høy bestandsstørrelse.

I dagens situasjon med lav bestandsstørrelse, relativ lav tilvekst i bestanden og et mål om liten andel voksen bukk, blir situasjonen motsatt av tidligere. Det er fortsatt et ønske om jakt som forvaltningsverktøy, både i bestandsforvaltningen og håndtering av cwd. Utfordringen blir å finne nedre nivå på kalvetilvekst som kan håndteres målrettet av forvaltningen gjennom jakt. Kalveproduksjonen er mye lettere å tallfeste gjennom tellinger enn for eksempel størrelsen på vinterbestanden. Kalvetellingene kan i stor grad gjennomføres hvert år og med mange radiomerkede simler lykkes en ofte meget godt med disse tellingene. Kontroll med årlig kalvetilvekst er et enklere og viktigere forvaltningsmessig verktøy, enn å ha eksakt kunnskap om bestandsstørrelsen.

Uansett bestandsmål vil bestandsstørrelsen variere fra år til år som følge av årlige variasjoner i jaktuttak, kalvetilvekst og dødelighet utenom jakt. Ved fastsetting av mål for kalvetilvekst og bestandsstørrelse kan det vært naturlig å angi et intervall som en skal holde seg innenfor.

Når jakt skal benyttes som det forvaltningsverktøy over tid må kalvetilveksten ikke reduseres så mye at en i fremtiden ikke kan benytte jakt for uttak av dyr og prøveinnsamling. Nedenfor er det punktvis satt opp noen vurderinger knyttet til jakt som forvaltningsverktøy relatert til cwd.

- Kalvetilveksten er avgjørende for hvilket antall dyr som kan eller må høstes relatert til ønsket bestandsutvikling.
- Det er på Hardangervidda registrert en betydelig dødelighet utenom jakt. Den prosentvise dødeligheten synes å øke med minkende bestand / kalvetilvekst – jf. erfaring med lav bestandsstørrelse etter 2004.
- Kvotene på Hardangervidda har variert svært mye i størrelse. Dette som følge av at fellingsprosenten er lav. Kvotene vil som følge av dette variere svært mye avhengig av om det skal felles f.eks. 1.000 dyr eller 2.500 dyr.
- Det er en klar sammenheng mellom kvotestørrelse og antall felte dyr. Det kan som hovedregel tas utgangspunkt i at desto høyere kvote, desto flere felte dyr. Det er imidlertid viktig å være klar over at en gitt kvotestørrelse kan gi relativ stor variasjon i antall felte dyr. Variasjonen er i hovedsak knyttet til årlige variasjoner i dyras arealbruk i jaktperioden, samt bestandsstørrelsen.
- En spesifikk kvote vil gi færre felte dyr (og lavere fellingsprosent) ved lav bestandsstørrelse, sammenliknet med en situasjon der det er høy bestandsstørrelse.
- Det er ulike mekanismer som virker inn ved ulike kvotestørrelser. Ved små kvotestørrelser (under 3.000 kort) blir det en annen kortflyt enn ved større kvoter. Dette gjør at små kvotestørrelser har potensial for en høyere fellingsprosent en mer normale / høye kvoter.
- Desto lavere bestandsstørrelse og lavere kalvetilvekst, desto større krav til presisjonsnivå i jaktuttaket. Krav til presisjonsnivå i uttaket kan fort bli vesentlig høyere enn det som er praktisk mulig. Dette skyldes at dyra kan ha svært ulik arealbruk i jakta fra år til år, noe som gir store relative utslag på antall felte dyr. Med små kvoter vil kortflyt mellom vald også få større betydning ved at vald som får besøk av dyr i jakta har «for få» eller «for mange» kort. Dette er tilfældigheter som forvaltningen i liten grad kan styre. Variasjonene kan gi flere hundre dyr i forskjellig uttak fra år til år, selv med lik kvote og virkemiddelbruk. Med liten

bestandsstørrelse og liten kalvetilvekst, f.eks. 1.000 kalv, vil uttaket måtte begrenses til rundt 600 dyr årlig. Forvaltningen vil imidlertid måtte forvente variasjoner i uttaket fra 300 – 900 felte dyr ved en gitt kvote og virkemiddelbruk. Uttaket blir lite presist i forhold til tilvekst, bestandsstørrelse og ønsket presisjon i forvaltningen. Dette medfører at en må godtar relativt store endringer i en allerede lav bestand, samt at det enkelte år trolig ikke er grunnlag for jakt.

- En kalvetilvekst på 1.500 kalv vil gi grunnlag for et uttak av ca. 1.000 dyr dersom bestanden skal holdes uendret. Men type dyr i uttaket påvirker kommende års kalvetilvekst.
- En kalvetilvekst på 1.500 kalv muliggjør «normale» kvotestørrelser. En bestand med denne produksjonsevnen er også mindre sårbar for variasjonen i jaktuttaket. Dette gjør at jakt kan benyttes som forvaltningsverktøy.
- Svært lave kvoter gir liten inntjening for rettighetshavere og fjellstyrer. Dette vil igjen på sikt medføre manglende økonomi til å opprettholde arbeidsplasser knyttet til fjellstyrene og privat villreinforvaltning. Dette da hovedinntektskilden er salg av villreinkort og fellingsavgift fra felt villrein. Mulighet for lokal medvirkning i håndtering av cwd og bestandsforvaltning blir da sterkt redusert.
- Lav bestandsstørrelse gjør at sannsynligheten den enkelte jeger har for å felle rein blir redusert, samtidig som prisen på jakta vil øke. Dette vil på sikt kunne gi en endring av jegermassen og etterspørselen etter villreinjakt på store deler av villreinområdet må forventes å bli redusert. Dette vil kunne ha negativ effekt på jaktuttaket.
- I en situasjon med håndtering av cwd, der jakt er tenkt benyttet som forvaltningsverktøy over tid, kreves et visst nivå på bestandsstørrelse og kalvetilvekst.
- Det anbefales å opprettholdes en kalvetilvekst på ca. 1.500 kalv (1.400 – 1.700). Dette for å opprettholde jakt som forvaltningsverktøy i en fase der;
 - a) det innhentes mer kunnskap om cwd.
 - b) det innhentes mer kunnskap om forekomst av cwd, både på Hardangervidda og andre villreinområder.
- Bestandsstørrelsen vil avhenge av simlebestandens produksjonsevne og andel bukk i bestanden.

Villreinutvalet anbefaler at hovedmålet for bestanden er en årlig tilvekst på 1.500 kalv, innenfor intervallet 1.400 og 1.700 kalv. Med tilvekst menes antall kalv ved jaktstart, dvs. målt ved kalvetelling i juli.

5.2 Voksen bukk

I håndtering av cwd har det vært fokus på uttak av voksen bukk i bestanden. Dette da det antas å være 2 – 3 ganger så stor sannsynlighet for smitte hos voksen bukk sammenliknet med voksen simle. Uttak av voksen bukk har derfor vært prioritert både for raskt å få økt kunnskap om cwd forekomst i bestanden og øke sannsynligheten for å ta ut smittede dyr. I VKM-rapportene er betydningen av uttak av voksen bukk og reduksjon av andel voksen bukk i bestanden vært vektlagt som tiltak for å begrense og utrydde cwd. Dette er også fulgt opp i anbefalingen fra fagmyndigheten og noe Regjeringen har vektlagt.

I 2021 besluttet Regjeringen at «*andelen bukk som er 3,5 år og eldre, må reduseres ned mot et minimum i 2021, dvs. tilnærmet lik null.*» Dette målet ble ikke nådd hverken i 2021 eller 2022. Den 08.12.2022 sa regjeringen følgende; «*Det er enighet om at uttak av bukker er sentralt for å få best mulig kontroll over sykdommen på Hardangervidda, ...*». Noe mål for andel eller antall bukk i bestanden ble ikke angitt.

Etter funn av cwd i Nordfjella ble bestandsforvaltningen på Hardangervidda innrettet for å dokumentere eventuell smitteforekomst. Uttaket ble målrettet mot uttak av voksen bukk som den gang utgjorde 30 – 35% av bestanden etter jakt. I 2019 ble gjennomført en ren bukkejakt med en kvote på 6.000 fellingstillatelser på voksen bukk 2,5 år og eldre. Dette resulterte i 1.260 felte voksne bukker og en reduksjon av andel voksen bukk i bestanden. De to påfølgende år ble høye bukkekvoter og fokus på uttak av voksen bukk videreført, samtidig som det ble mulighet til å felle andre typer dyr. Andel voksen bukk i uttaket disse to årene falt til henholdsvis 723 og 523 dyr. Færre bukk i bestanden og en større andel unge bukker, ga vanskeligere jakt. Muligheten til å felle andre typer dyr bidro også til lavere uttak av voksen bukk. Disse årene har hatt tidligere jaktstart og andre tiltak for å bidra til økt uttak, tiltak som ikke er vanlig ved «normal jakt».

Tre år med i praksis fri bukkejakt (høye kvoter og mulighet til å felle voksen bukk på alle kontrollkort) har redusert andel voksen bukk til ca. 15 %, hvorav rundt halvparten er 2,5-årige bukker. De store, dvs. de eldre bukkene, er i stor grad fraværende. Dette viser at en ved jakt kan redusere gjennomsnittsalderen på bukkesegmentet. Dette er i cwd sammenheng positivt da det er antatt å være økende risiko for smitte med økende alder. Det viser også at det er svært vanskelig å redusere andel voksen bukk ytterligere gjennom jakt. Uttaket av voksen bukk i 2022 viser trolig det maksimale uttaket av voksen bukk som kan forventes med dagens bestandsstørrelse, bukkeandel og aldersfordeling i bukkesegmentet. Med en tilvekst på 1.500 kalv betyr dette at det vil rekrutteres inn like mye bukk som det tas ut. Gjennom jakt vil det derfor være vanskelig å redusere andel voksen bukk til under 15%.

Det er i dag en forventning blant rettighetshaver / fjellstyrer om en mer «normal jakt» i årene som kommer. Underforstått at en ønsker mindre bruk av ulike tiltak i jakta, slik som tidligere jaktstart, tilgang til dyreposisjoner osv. Regjeringen har også signalisert at de ønsker en «normal jakt» eller «intensiv normal jakt» uten å beskrive hva de legger i dette.

Ut fra det kunnskapsgrunnlag villreinutvalet legger til grunn burde andel (og dermed antall) voksen bukk i bestanden vært redusert ytterligere i håp om å ta ut smittede dyr. Det vurderes imidlertid å være praktisk umulig å redusere andel voksen bukk ytterligere gjennom jakt, så lenge kalvetilveksten opprettholdes på 1.500 kalv.

Strukturtelling er en telling der værforholdene ofte gjør det vanskelig å få telt mye dyr fra bakken. Noe som er nødvendig for å for å få gode tall på 2,5-årige bukker v.a.v. 3,5 år og eldre bukker. Andel voksen bukk 2,5 år og eldre kan med større grad av sikkerhet dokumenteres ved fotografering fra luft. På bilder tatt fra lufta er det vanskelig skille 2,5-årige bukker fra eldre bukker.

Det anbefales å sette følgende mål for andel voksen bukk i bestanden:

- Andel voksen bukk 2,5 år og eldre i bestanden skal være mindre enn 15 % etter jakt. Gjennomsnittsalder på voksen bukk skal holdes så lavt som mulig.

Målet settes ut fra det som antas å være realistisk å kunne nå ved jakt. Målet balanserer ønskene fra rettighetshavere / fjellstyrer og tilbakemelding fra villreinnemnda. Fagmyndighetenes anbefaling mht. reduksjon i andel og dermed antall voksen bukk i bestanden vurderes med dette å være delvis fulgt opp.

Å redusere antall (ikke andel) voksen bukk kan gjøres ved jakt over noen år. Dette gjennom å gjennomføre en kraftig bestandsreduksjon. Ved å starte med å skyte ut simlesegmentet vil kalvetilveksten bli sterkt redusert. Lav kalvetilvekst vil da gjøre det lettere å redusere bestanden og redusere antall voksen bukk. Ved et gitt bestandsnivå vil ikke jakt kunne benyttes som forvaltningsverktøy. Det vil også bli lite attraktivt å jakte ved lav bestand, så det antas å være et bestandsnivå der jakt ikke lenger er interessant for jegerne. Selvsagt kan det ved lav bestandsstørrelse jaktes enkelte år med minimal kvote for deretter å frede. Det vil da være tilfeldigheter i uttaket som avgjør og ikke målrettet forvaltning. Alternativt vil det måtte gjennomføres statlig uttak av et gitt antall dyr årlig, fremfor jakt. En slik strategi ligger utenfor de rammer villreinutvalet opplever å ha ifm. utarbeidelse av bestandsplan og vil i dag ikke ha noen tilslutning blant rettighetshavere eller fjellstyrer.

5.3 Konsekvenser av bestandsmål mht. håndtering av cwd

Ved fastsetting av bestandsmål for tre år er det naturlig å vurdere konsekvensene dette kan tenkes å ha når det gjelder sykdomsutvikling og fremtidige muligheter for å håndtere cwd.

Konsekvensene av de foreslåtte bestandsmål og mulighet for å håndtere cwd vil avhenge av hvilket kunnskapsgrunnlag og forståelse av sykdommen som legges til grunn. Mange rettighetshavere / fjellstyrer synes å legge til grunn at sykdommen enten ikke er farlig eller til å leve med uten større problemer. Om de mener sykdommen er farlig for bestanden om den sprer seg, så synes et meget stort flertall å vurdere at sykdommen sprer seg så sakte at en har tid før det må avgjøres hvordan cwd skal håndteres. Med denne forståelsen vil de foreslåtte bestandsmål ikke ha negative konsekvenser med tanke på de muligheter man i fremtiden har for å håndtere sykdommen.

Den forståelse av sykdommen som er beskrevet i VKM-rapportene og som fagmyndighetene og Regjeringen (samt villreinutvalet) har lagt til grunn, tilsier at anbefalte bestandsmål kan forventes å ha negative konsekvenser. Opprettholdelse av en relativt høy andel og dermed relativt høyt antall voksen bukk i bestanden, samt beregnet sannsynlighet for forekomst av cwd, tilsier at tre år med «vente å se» strategi med stor sannsynlighet kan medføre økt smittespredning. Redusert avskyting av voksne dyr vil gi vesentlig færre cwd-prøver innsamlet hvert år, noe som reduserer muligheten til å dokumentere eventuell endring i smitteforekomst.

Mulighetene for at det ved planperiodens utløp er så stor smitteforekomst at cwd ikke kan forsvinne av seg selv eller utrykkes uten å sannere bestanden, vurderes som stor. Dette tilsier at myndigheten bør utrede følgende;

- a) *Hva vil det innebære å «leve med cwd»?*
- b) *Skal cwd forsøkes utrykkes ved sanering av bestanden?*

Villreinutvalet sitt forslag til bestandsmål er utarbeidet ut fra de rammer utvalet vurderer å ha ifm. fastsetting av bestandsmål, ikke ut fra en risikovurdering av cwd. Dette i tråd med mottatte signaler fra rettighetshaver / fjellstyrer og villreinnemnda.

6.0 Mulige tiltak ifm. jaktuttak

Hardangervidda har i over 25 år vurdert og gjennomført ulike tiltak i jakta for å oppnå økt felling og for å rette uttaket mot bestemte kategorier av dyr. Det er høstet erfaring med bl.a. følgende:

- Ulike kvotestørrelser ved ulike bestandsstørrelser.
- Ulike korttyper og fordeling av korttyper. Blant annet rene bukkkort og kalv inkludert i voksendyrkort.
- Tidligere jaktstart (før 20/8)
- Utvidet jakttid i oktober.
- Overføring av kontrollkort mellom vald og smidige krav rundt dette.
- Fredningssoner uten jakt for å bedre dyras arealbruk.
- Tilgang til dyreposisjoner som viser posisjon for gps-merkede dyr.
- Økt mulighet for motorisert transport ifm. jakta og økonomisk tilskudd til lufttransport.

Grundige vurderinger av de ulike tiltak er gjort i årlige kvoteanbefalinger og oppsummeringer av jakta. Hvilke tiltak det eventuelt er nødvendig eller ønskelig å benytte i bestandsplanperioden må vurderes i forbindelse med den årlige prosessen med kvotefastsettelse.

7.0 Variasjon i måloppnåelse – når iverksette tiltak?

Villreinbestanden og villreinforvaltningen på Hardangervidda vil alltid være et ustabil system på grunn av årlige variasjoner og usikkerhet knyttet til kalvetilvekst, jaktuttak og vurdering av stammestørrelse m.m. Forvaltningen må håndtere usikkerhet og variasjoner, gjennom å iverksette nødvendige tiltak for å rette opp avvik. Erfaringen viser at det er mulig å forvalte et ustabil system gjennom fleksibel kvotefastsetting og virkemiddelbruk. Relativt store sprang i kvoten / endring av tiltak vil måtte påregnes uten at dette er et tegn på en forvaltning ute av kontroll. Et ustabil system krever fleksible forvaltningsopplegg. Dersom det ett år blir felt for mye må dette kunne tas inn igjen neste år, på samme måte som ett år med for lavt uttak må

kompenseres med dertil høyere uttak påfølgende år. Det samme må gjøres av hensyn til ønsket kalvetilvekst.

Kalvetilvekst: Et mål om 1.400 – 1.700 kalv målt ved kalvetelling er et høyt presisjonsnivå, da dette intervallet utgjør det som er naturlig variasjon i kalvetilvekst fra ett år til et annet med eksakt samme bestand. I tillegg må det forventes en viss usikkerhet i kalvetellingene og dokumentasjon av antall kalv. Avvik eller usikkerhet i vurdering av kalvetilvekst skal ikke medføre ekstraordinære tiltak utenom jakt. Det skal imidlertid tas høyde for avvik / usikkerhet ved fastsetting av kvote kommende år. Det er forventet kalvetilvekst kommende år som er viktig. Forventes kalvetilvekst under 1.300 kalv så reduseres uttaket av dyr / simler i kommende jakt. Forventes kalvetilvekst over 1.700 kalv så økes uttaket av dyr / simler i kommende jakt. Forventet kalvetilvekst påfølgende år er det som er avgjørende. (1.200 eller 1.800 kalv i 2023 er av mindre betydning dersom det forventes at bestanden etter jakt vil produsere 1.500 kalv i 2024 osv.). Eventuelle avvik korrigeres gjennom tiltak ifm. jakt.

Voksen bukk: Avvik eller usikkerhet i vurdering av andel voksen bukk, skal ikke medføre ekstraordinære tiltak utenom jakt. Det skal imidlertid tas høyde for avvik / usikkerhet ved fastsetting av kvote kommende år og vurdere behov for ekstra virkemidler ifm. jakta, slik som jakstart, korttyper ol.

Bestandsstørrelse: Defineres ikke eksakt og «avvik» vil ikke medføre ekstraordinært uttak utenom jakt. Det som er avgjørende er forventet kalvetilvekst og andel voksen bukk i forhold til fastsatte bestandsmål. Eventuelle avvik korrigeres gjennom tiltak ifm. jakt.

8.0 Bestandsovervåking

8.1 Kalve- og strukturtellinger

En målrettet bestandsforvaltning krever kunnskap om årlig kalvetilvekst, struktur og bestandsstørrelse.

Gjennomføring av kalve- og strukturtellinger på Hardangervidda er en del av Miljødirektoratets overvåkingsprogram der Norsk institutt for naturforskning har hatt ansvaret. I flere tiår har NINA gjennomført dette arbeidet med bistand fra Hardangervidda fjelloppsyn og lokale ressurspersoner som har representert villreinutvalet. Ved kalvetellingene har NINA tatt ansvar for selve fotograferingen, mens øvrig mannskap ha vært lokale personer som har representert villreinutvalet. Villreinutvalet har også tatt ansvar for planlegging og praktisk gjennomføring.

Når det gjelder strukturtelling så har dette oftest vært gjennomført med mannskap fra NINA og lokalt mannskap, bl.a. fra Hardangervidda fjelloppsyn. I mange år var det utelukkende lokalt mannskap som gjennomførte tellingene. Praktisk planlegging ble gjort av Hardangervidda fjelloppsyn og villreinutvalet.

De siste årene har dette endret seg ved at NINA har gitt villreinutvalet beskjed om at de selv skal ta ansvaret for planlegging og gjennomføring av tellingene, samt benytte mannskap fra

Norsk Villreinsenter Sør og SNO. Dette spesielt ved gjennomføring av strukturtelling. Dette har medført at villreinutvalet og lokalt feltmannskap har blitt tilsidesatt. Villreinutvalet sendte 21.03.2022 brev til Miljødirektoratet der utvalet ba om et møte for å avklar ansvar, roller og lokal deltakelse ved kalve- og strukturtellingene. Et teams-møte med Miljødirektoratet, NINA, NVS, villreinnemnda og villreinutvalet ble gjennomført 11.05.2022. På møtet var det enighet om at villreinutvalet skulle utarbeide et forslag til avtale for å avklare roller og ansvar ifm. kalve- og strukturtelling. Forslag til avtale ble sendt Miljødirektoratet og NINA 03.06.2022, men er per i dag ikke besvart.

Etter det villreinutvalet er kjent med har Miljødirektoratet fra og med 2023 inngått avtale med Norsk Villreinsenter Sør og NINA for gjennomføring av kalve- og strukturtellingene. Villreinutvalet har bedt om å få kopi av avtalen uten å få svar fra Miljødirektoratet. Villreinutvalet har derfor per i dag ingen rolle eller ansvar ved gjennomføring av kalve- og strukturtellinger på Hardangervidda. Fra tidligere har en erfart at manglende involvering og deltakelse i tellinger har gitt forvaltningsmessige utfordringer.

8.2 Minimumstillinger

Villreinutvalet har tidligere gjennomført minimumstillinger i februar – mars dersom det har vært gode telleforhold. Det er benyttet 3 – 5 stk. småfly ved samarbeid med NLF-Flytjenesten og lokale flyklubber. Klubbene har ikke fått på plass rutiner og dokumentasjon iht. vilkår i forskrift om sivil statsluftfart, med den konsekvens at de per i dag ikke kan utføre slike oppdrag. Ved eventuell gjennomføring av minimumstilling må det nå benyttes helikopter fra kommersielle aktører. Noen fullverdig minimumstilling som kan dekke store deler av villreinområdet er derfor ikke realistisk å kunne gjennomføre. Det er i dag hverken økonomi til dette eller realistisk å kunne skaffe nok antall helikopter på kort varsel.

I tilfeller der det antas at hele bestanden oppholder seg på et lite geografisk område, kan det være aktuelt å telle dette området ved hjelp av ett eller to helikopter. Med dagens bestandsstørrelse vurderes det å være mindre behov for minimumstillinger. Spesielt om det foreligger gode kalvetellinger.

8.3 CWD-prøver

For å få mer kunnskap om cwd hos villrein generelt og Hardangervidda spesielt, er det helt avgjørende at cwd-prøver tas av alle døde dyr. Et stort prøvemateriale forutsetter at jegerne leverer både hjerne og lymfeprøver fra alle felte dyr. Lymfeprøver er svært viktig for å kunne oppdage smitte i en tidlig fase av sykdomsforløpet hos et dyr. Med foreslåtte bestandsmål vil avskytingen av voksne dyr bli vesentlig redusert i planperioden sammenliknet med de to foregående år. Det er derfor ekstra viktig at innlevering av prøver blir nær 100% og at alle opplysninger om felte dyr registreres av jegerne på hjorteviltregisteret.

For å stimulere til god prøvetaking og registrering bør myndighetene vurdere å innføre en økonomisk belønning for jegere som leverer riktig prøve fra felt villrein. Dette bør også vurderes i andre villreinområder. Behovet for økt antall prøver fra omkringliggende villreinområder er stort, dette for å avklare eventuell forekomst av cwd. Kunnskap om cwd kun

finnes på Hardangervidda og Nordfjella sone 1 eller også finnes i andre områder, kan være avgjørende for videre håndtering av sykdommen i Norge.

8.4 Kondisjonsdata

Kondisjonen hos dyra på Hardangervidda er et tema som stadig diskuteres og det etterlyses alltid bedre og objektive data på dette. Jegerne kan bidra svært mye gjennom i hjorteviltregisteret registrere nøyaktig slaktevekt på alle felte dyr. Kalvevekter er spesielt viktig da dette kan si mye om kondisjonsutvikling hos mordyret i tillegg til de dyr som rekrutteres inn i bestanden. Kalvevekter er også en måleparameter i kvalitetsnormen. Per i dag er registrering av vekter fra felte dyr på Hardangervidda for dårlig og det må være et mål å bedre dette betraktelig i planperioden.

9.0 Bestandsforvaltning og kondisjon på dyra

Bestandsforvaltningen kan påvirke dyrenes kondisjon gjennom å regulere antall og type dyr i bestanden. Med foreslåtte bestandsmål vil antall dyr i bestanden ligge på et lavt nivå i forhold til det som er antatt å være naturgitte beiteressurser på Hardangervidda. Bestandsmålene vil med det kunne bidra positivt mht. å legge grunnlag for en bedre kondisjon hos dyra.

Det stor variasjon i det som fra naturens side er beiteressursene og det som i praksis er tilgjengelige beiteressurser for villreinen. Spesielt gjelder det perioden ettervinter – vår – forsommer. Dyra har i over 20 år oppholdt seg sør for Kvenna i kalve- og oppvekstperioden, mens de beste beiteressursene finnes i vest – nordvest. I samme periode har bestandsstørrelsen vært relativt lav, uten at dette har gitt bedring i dyras kondisjon. Negative effekter av liten arealbruk og dårlig beitetilgang, kombinert med tidvis høy parasittbelastning, synes å være utslagsgivende. Denne arealbruken er i stor grad forårsaket av menneskelig forstyrrelse. Reduksjon av menneskelig påvirkning på dyras arealbruk, slik at dyra får tilgang til de beste beiteressursene, vurderes å være avgjørende for å oppnå bedring av dyras kondisjon.

Bestandsforvaltning krever uttak av dyr gjennom jakt. Siden villreinen går i flokk, vil en jaktsituasjon der det felles ett dyr medføre forstyrrelse av hele flokken. Spesielt jakt på store fostringsflokker vil medføre mye forstyrrelse av mange dyr. Dette er ikke mulig å unngå. Derimot vil den samlede belastningen på de dyr som overlever jakta, kunne påvirkes gjennom bestandsforvaltningen. Ved lav kalvetilvekst vil behovet for uttak av dyr være mindre enn ved høy kalvetilvekst, såfremt bestanden skal holdes stabil. Et uttak av f.eks. 1.000 dyr vil medføre en vesentlig mindre samlet belastning på dyra enn i en situasjon der det skal felles 2.000 dyr.

Ulik virkemiddelbruk, som jakttid, tilgang til dyreposisjoner osv., vil påvirke den belastning dyra utsettes for i jakta. Hvordan effekten er vites imidlertid ikke utover at flere felte dyr medfører en større belastning enn få felt dyr. Dette gjennom færre jaktsituasjoner og dermed mindre forstyrrelser av flokkene. Forvaltningen mangler imidlertid kunnskap om hva som gir minst samlet negativ påvirkning på dyra når det gjelder f.eks. jakttid. Vil et uttak av 1.000 dyr over 7 uker gi mer eller mindre samlet belastning på dyra som overlever, sammenliknet med en

situasjon der samme uttak gjøres på 4 uker? Det kan tenkes at forstyrrelse av flokkene i varmt vær i august (med lang fluktavstand) er mer belastende enn forstyrrelse i kaldt vær i oktober (med kortere fluktavstand pga. brunst)? Eller vil tilgang på bedre beite i august veie opp for økt energibruk, sammenliknet med forstyrrelse i oktober?

Foreslått mål for kalvetilvekst er for Hardangervidda lavt og vil kreve et relativt lavt årlig uttak av dyr. Dette sammenliknet med det som historisk sett har vært vanlig. Lav bestandsstørrelse vil kunne medføre mindre beitekonkurranse mellom dyr om de får tilgang til bedre beiter. Redusert uttak av dyr i jakta vil redusere negativ belastning som følge av jaktforstyrrelse og kan tenkes å bidra positivt.

Fra tamreinnæringen er det kjent at ekstreme flokkstrukturer uten voksen bukk gir utvidet brunstperiode, senere kalving og dermed flere små kalver. Med foreslått andel voksen bukk i bestanden vurderes det ikke å bli vesentlige negative effekter av for lite bukk i bestanden. Eventuelt høyt jaktpress på voksen bukk vil gi lav gjennomsnittsalder i bukkeselementet. Det relativt store antallet bukk i bestanden forventes imidlertid å gi nok store, eldre bukker. Det kan derfor antas at en unngår de negative effektene som er påvist i tamreinnæringen som følge av fravær av voksen bukk. Dette forholdet bør overvåkes og vurderes fortløpende ifm. årlig kvoteanbefaling, spesielt om andel voksen bukk skulle bli svært lavt.

Hardangervidda, 30.03.2023

Atle Ulgenes
Leder

Henning Ø. Poulsson
Nestleder